

Amsterdam, Herengracht 524

Herengracht 524, een koopmanshuis gebouwd omstreeks 1697–1698 door een belegger en direct na de bouw verkocht. Door de bouw van een koetshuis en de verbouwing van het interieur op de bel-etage werd het huis in de 18de eeuw opgewaardeerd tot een deftig woonhuis. Het huis heeft een zaal met behangsel-schilderingen uit 1771 door Jurriaan Andriessen.

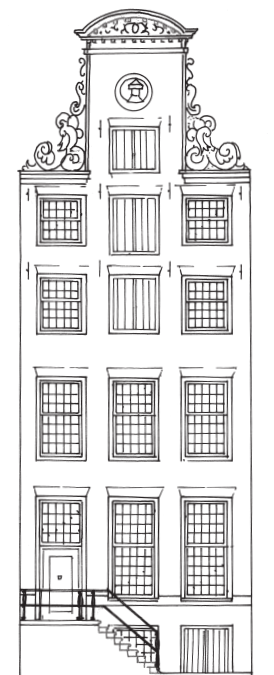
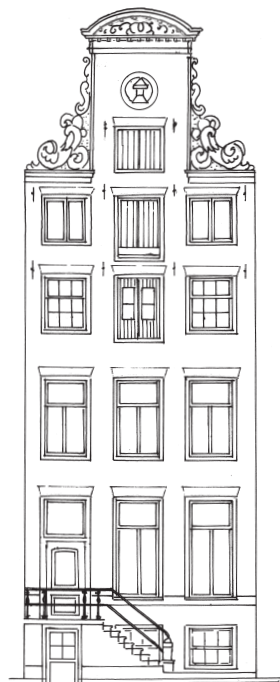
Situatie en geschiedenis¹

Dit koopmanshuis staat aan de zuidzijde van de Herengracht tussen Vijzelstraat en Reguliersgracht in de 'Vierde Uitleg' van Amsterdam. De kavels in dit bouwblok werden in 1665 geveild. De nummers 20 en 21 in 'park D', met de standaardmaten van 26 bij 180 voet (7,36 bij 50,96 meter), kwamen elk voor 4.460 gulden in bezit van Gilbert de Flines.² De Flines kocht ook de achtergelegen percelen aan de Keizersgracht, beide voor 2.700 gulden.³ Na zijn dood in 1671 waren de onbebouwde erven in bezit van zijn zoon Philips de Flines, een doopsgezinde koopman en fabrikant in zijdelaken. Deze liet de erven pas omstreeks 1697–1698 bebouwen met twee identieke huizen met halsgevels, neutraal van vorm en opzet. De huizen (tegenwoordig Herengracht 522 en 524) waren bedoeld voor de markt. De Flines verkocht ze in 1698, direct na de bouw.⁴ Herengracht 524, met een erf leeg daarachter aan de Keizersgracht, werd voor 30.000 gulden gekocht door de koopman Thomas Boddens die er met zijn echtgenote Joanna van Ghesel ging wonen. Boddens liet

Situatie ca. 1822.

Gevelaanzicht naar een opmeting uit 1943–1947. De vensters hadden toen T-ramen uit omstreeks 1900. Bij de verbouwing in 1950 zijn deze gewijzigd in gereconstrueerde 18de-eeuwse ramen met een kleine roedenverdeling.

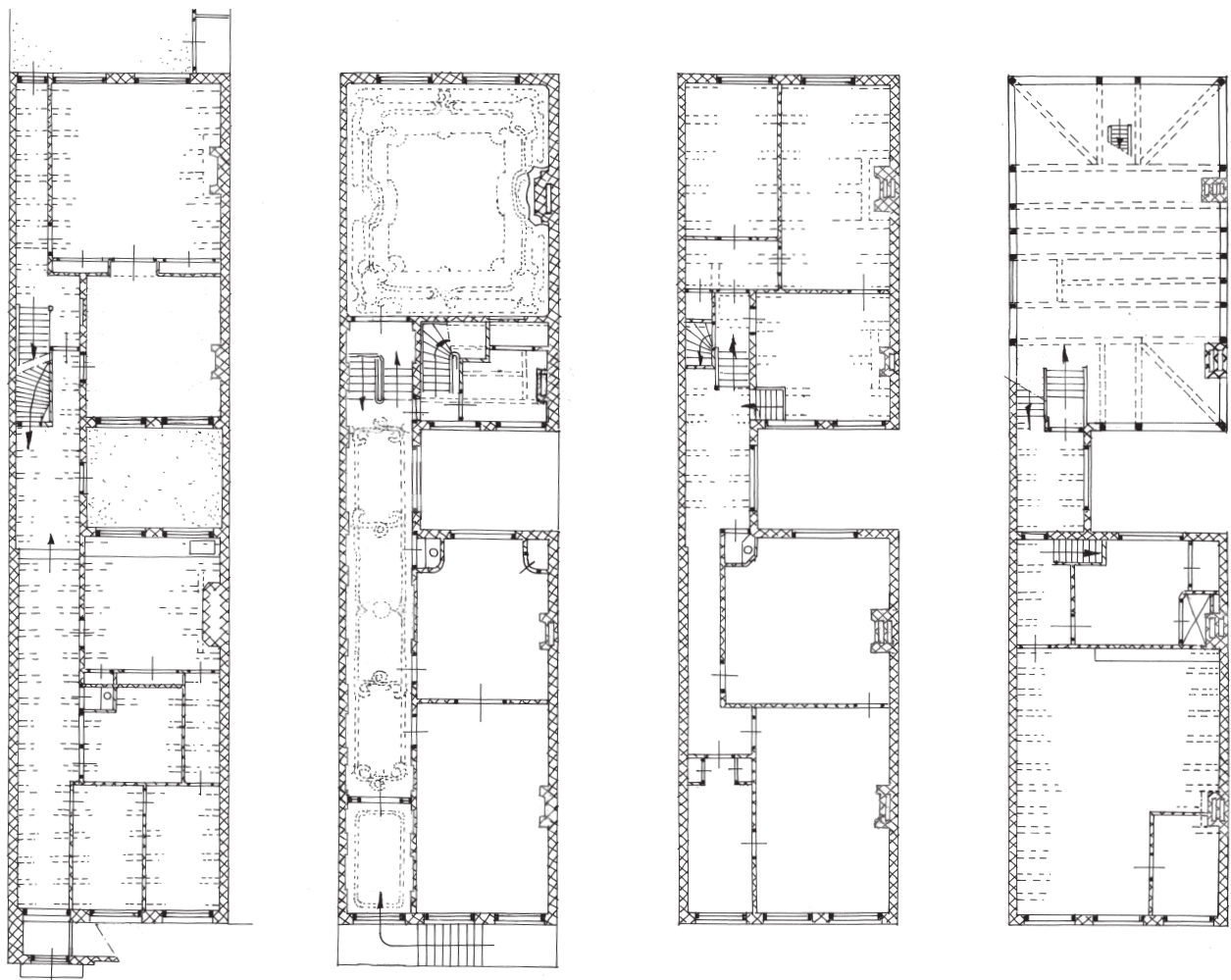
Reconstructie oorspronkelijke voorgevel (1697–1698). Een sobere bakstenen halsgevel met beeldhouwde klauwstukken, hijsbalk en segmentvormig fronton. De vormgeving is kenmerkend voor het eind van de 17de en het eerste kwart van de 18de eeuw. Het huis was identiek van vormgeving aan het door dezelfde belegger gebouwde naastgelegen Herengracht 522.

Toestand voor de verbouwing in 1918 naar een opmeting door M.A. van Nieukerken. Langsdoorsnede, plattegrond souterrain, bel-etage, eerste verdieping, tweede verdieping en kelder.

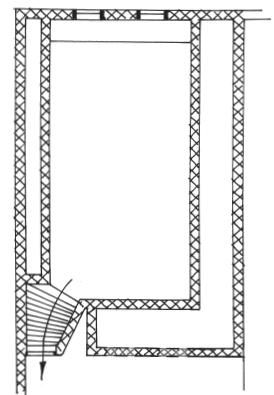
een koetshuis bouwen op het erf aan de Keizersgracht.⁵ Na zijn overlijden trad zijn weduwe nog driemaal in het huwelijk, de laatste keer met Gerbrand Claas du Fay die in 1742 door vererving eigenaar werd van het huis. Hij woonde er als ‘rentenier’ en had vijf dienstboden, een koets en twee paarden. Zijn inkomen werd geschat op 12.000 gulden en zijn huis op een huurwaarde van 1.720 gulden.⁶ In 1757 werd het huis, na het trekken van loten door de erfgenamen, toebedeeld aan zijn 18-jarige neef Joan van der Voort Gillisz. Deze ‘maakte konsiderabele depanse [uitgaven] in allen dingen en hat wel twintig paarde op stal’.⁷ Door zijn spilzucht was hij genoodzaakt betalingen te staken en het huis in een openbare veiling eind 1768 te verkopen. De koper was Jacob van Ghesel jr, een neef van Joanna van Ghesel, dus het huis bleef in de familie. De overdracht vond plaats in 1769 voor 71.537 gulden.⁸ De aanzienlijke koopprijs doet vermoeden dat het huis al vóór deze tijd beschikte over een achterhuis. In de overdrachtsakte wordt vermeld dat ‘de menagerie alsook de hoender en duyvenhokken agter in de thuyne’ niet bij de koop waren inbegrepen en dat de zolders boven de stal verhuurd waren. In opdracht van Van Ghesel werd het huis tussen 1769 en 1771 intern verbouwd in Lodewijk xv-stijl (rococo), met als hoogtepunt de decoratie van de grote zaal met behangschilderingen van Jurriaan Andriessen (1742–1819). Jacob van Ghesel liet bij zijn overlijden in 1792 het enorme vermogen van 2.273.720 gulden na.⁹ Het huis werd getaxeerd op 60.000 gulden. Petronella Calkoen, zijn weduwe, kreeg het vruchtgebruik en bleef er wonen, vanaf 1793 met haar nieuwe echtgenoot, de predikant Wilhelmus Jabes Calkoen.

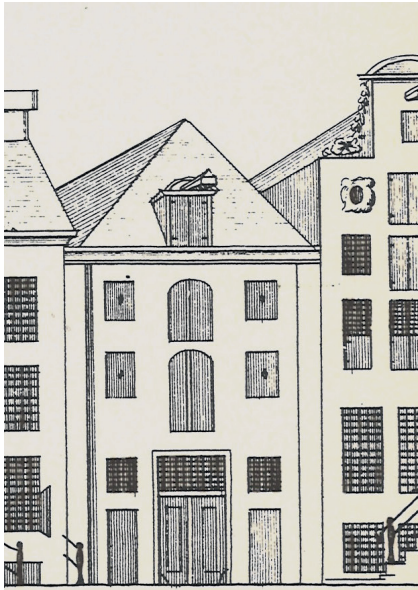
In 1798 werden huis en bijbehorend koetshuis door de erfgenamen geveild en voor 35.400 gulden verkocht aan Abraham Bredius.¹⁰ Meer dan 125 jaar zou het in bezit van zijn familie blijven. Bredius noteerde: ‘den 11 juni de sleutels gekregen van het huis en hetzelfde betrokken den 21 sept. 1798’. In het jaar van aankoop is er sprake van verschillende uitgaven, onder andere metsel-, timmer- en schilderwerk, voor een bedrag van 3.923 gulden. Er bleek geen riool voor de secreten naar de gracht te zijn en deze werd in opdracht van Bredius aangelegd.¹¹ Bredius was gehuwd met Alida

Elisabeth de Lalane de Duthay. Zij bleef als weduwe in het huis wonen tot haar overlijden in 1827. Vervolgens vererfde het pand op hun zoon, de buskruitfabrikant Abraham Bredius. In 1886 werd Johannes Jacobus Bredius eigenaar en in 1894 de bekende kunsthistoricus Abraham Bredius, woonachtig in Den Haag en Monaco. Het huis was in de 19de eeuw meestal verhuurd. Zo woonde er van 1827 tot 1838 Maria Wilhelmina Backer, weduwe van de Amsterdamse bierbrouwer Antoni Jan van Vollenhoven. Na haar overlijden werd het verhuurd aan haar zonen, Willem Cornelis van Vollenhoven en Jan Messchert van Vollenhoven die later burgemeester van Amsterdam zou worden. In 1874 werd het huis bewoond door Jacobus Marinus van Bosse, directeur van de Nederlandsche Bank, in 1898 door Amedeo George Louis Frédéric Trossarello en van omstreeks 1911 tot 1917 door Cornelia Willink, een achternicht van de Van Vollenhovens. In 1918 werd in opdracht van de nieuwe huurder Pieter Johannes Jacobus Jonas van 's Heer Arendskerke een verbouwing uitgevoerd naar ontwerp van Marie Adrianus van Nieukerken (1870–1963) van het bekende Haagse architectenbureau Van Nieukerken.¹² Dit bureau werkte vooral in opdracht van kapitaalkrachtige aristocraten en industriëlen en maakte historiserende ontwerpen voor herenhuizen en buitenplaatsen en restaureerde en verbouwde oude huizen. Bekende ontwerpen van het bureau zijn landhuis Duin en Kruidberg in Santpoort en het Instituut voor de Tropen in Amsterdam.

Jonas van 's Heer Arendskerke, makelaar in effecten en vennoot van de firma Jonas en Kruseman, kocht het huis – zonder het koetshuis – in 1926 voor 55.000 gulden van Abraham Bredius.¹³ In 1931–1932 werd een liftinstallatie op de binnenplaats aangebracht en in 1936 werd gasverwarming aangelegd.¹⁴ Jonas van 's Heer Arendskerke was als curator, penningmeester en bankier samen met zijn echtgenote Hélène Louise Pauline le Fèvre de Montigny nauw betrokken bij het werk van de in 1905 opgerichte Fundatie Van den Santheuvel, Sobbe, een fonds dat steun verleent aan instellingen van sociaal nut. Na het overlijden van haar man bleef Hélène de Montigny in het huis wonen. Zij liet de behangselschilderingen, de

Keizersgracht 639, het koetshuis uit omstreeks 1698–1702 dat tot 1929 bij Herengracht 524 hoorde. In 1757 omschreven als ‘een stal voor zes paarden en koetshuis met twee pakzolders daarboven’. De zolders werden apart verhuurd. Afbeelding in het *Grachtenboek* van Caspar Philips (1768–1771). De tuin van Herengracht 524 loopt nog steeds door tot het voormalige koetshuis dat in 1883 een romantische achtergevel in chaletstijl kreeg.

Herengracht 532–524 omstreeks 1940. Achter de ramen is papiertape aangebracht om glasschade bij bombardementen te voorkomen.

schoorsteenmantel, de betimmeringen en het stucplafond van de zaal in 1949 na aan het Rijk, waarmee het Rijksmuseum de verantwoording over dit vertrek kreeg. De schilderijen werden in 1986 gerestaureerd door W. Hesterman uit Muiden. Het huis zelf was in 1950 door de erfgenamen voor 85.000 gulden overgedaan aan de Fundatie. Er volgde nog datzelfde jaar een verbouwing naar plannen van interieurarchitect B.O. van den Berg waarbij het pand in delen werd gesplitst. De bel-etage is sindsdien in gebruik als kantoor van de Fundatie. De eerste verdieping werd een zelfstandige woning, de zolder werd archief- en bergruimte en er was een verhuurde pied-à-terre. In het verbouwde souterrain woonden de conciërge en zijn vrouw. In 1955 werd ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Fundatie een gebrandschilderd raam gemaakt door N. Leenheer-Quist dat in de binnenkamer op de bel-etage een plaats kreeg. In 1979 moest het huis na verzakkingen opnieuw gefundeerd worden. Het souterrain werd toen nogmaals ingrijpend verbouwd. Deze werkzaamheden stonden onder leiding van H.M. Fennis van architectenbureau De Vlaming, Salm en Fennis. In 1995 werd Herengracht 524 verkocht aan Vereniging Hendrick de Keyser. De Fundatie bleef huurder van de bel-etage. In 1996–1997 volgde een renovatie van de verdiepingen waar naar ontwerp van M. Fritz twee appartementen werden gecreëerd. Hiertoe werd het trappenhuis een verdieping hoger doorgetrokken.¹⁵

Beschrijving en reconstructie

Herengracht 524 werd in 1697–1698 tegelijkertijd opgetrokken met het westelijke buurpand Herengracht 522 in opdracht van een belegger. De koopmanshuizen, gelijk van uitvoering maar met hun ingang en plattegronden gespiegeld, hadden halsgevels die in het geval van Herengracht 524 goed bewaard is gebleven (het buurpand heeft tegenwoordig een lijstgevel en ingang op straatniveau). De sobere vormgeving van de halsgevel is kenmerkend voor het einde van de 17de en het eerste kwart van de 18de eeuw. De gevel heeft een natuurstenen bordestrap en plint, vlak opgaand baksteenwerk en een top met gebeeldhouwde klauwstukken, een hijsbalk en een segmentvormig fronton. Het beeldhouwwerk is bescheiden en neutraal, passend bij een huis dat gebouwd werd als beleggingsobject. Het *Grachtenboek* van Caspar Philips uit 1768–1771 geeft de gevel in 18de-eeuwse toestand weer. Deze had toen schuiframen met een kleine roedenverdeling (de huidige ramen zijn reconstructies uit 1950) en luiken voor de pakzolders.

Het huis bestaat uit een voorhuis (13,5 meter diep) en een achterhuis (12 meter diep). Het werd volgens de transportakte van 1698 opgetrokken aan de oost- en westzijde met eigen bouwmuren ('muur tegen muur') en 'aen westzijde met een gemeene loode goot, een gemeene muur op de binneplaats en achter aent secreet en verders met gemeene schuttingen strekkende voor van de straat tot agter aen de erven van de keijzersgragt'.¹⁶ Het huis had een gemeenschappelijke waterput met het buurpand. Over de indeling en interieurafwerking kort na de bouw is weinig bekend. Ons inzicht wordt bemoeilijkt doordat het niet zeker is wanneer het achterhuis is gebouwd. Eerder werd verondersteld dat het pas tot stand kwam tussen 1769 en 1771.¹⁷ Reeds bij de bouw moet er echter al een achterhuis zijn geweest, aangezien er in de akte van 1698 sprake is van een binnenplaats. Mogelijk ging het om een kleiner achterhuis met zomerkeuken en werd het achterhuis later in de 18de eeuw opgewaardeerd. Het achterhuis is opgetrokken in een smalle roodbruine baksteen (gemetseld in kruisverband met klezoren en drieklezoren) net als het voorhuis (gemetseld in staand verband met drieklezoren). Zowel het voor- als het achterhuis hebben zware

De zaal ingericht als salon van het echtpaar Jonas van 's Heer Arendskerke.

Het echtpaar Jonas van 's Heer Arendskerke-le Fevre de Montigny.

Het achterhuis.

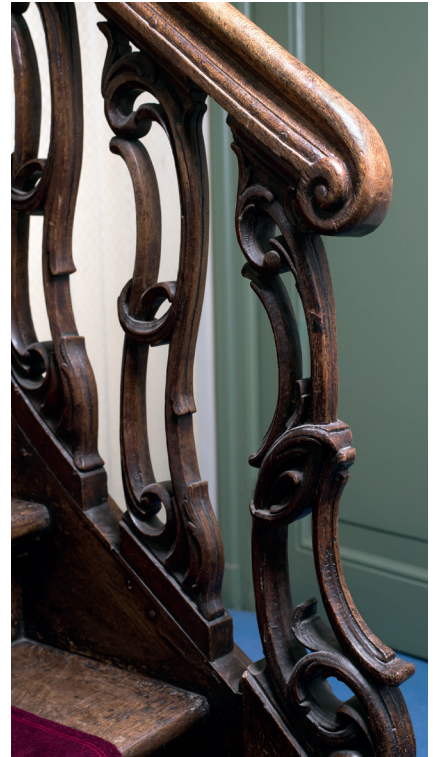
Hijssrad op de zolder van het voorhuis.

enkelvoudige balklagen. Het voorhuis heeft een zadeldak (de dakspanten altemnerend met korbelen ondersteund) en het achterhuis een schilddak (het gaat om een span-tenkap met vergelijkbare constructie die op zeker moment vertimmerd is tot een gordingenkap met staand beschot).

Herengracht 524 heeft een plattegrond die kenmerkend is voor het enkele Amsterdamse koopmanshuis uit de 18de eeuw. De plattegrond is vergelijkbaar met bijvoorbeeld Huis Van Brien (HIN II, p. 261–269). Een opmeting uit 1918 geeft een indeling die grotendeels op de 18de eeuw terug zal gaan. Ook in de huidige situatie is de 18de-eeuwse plattegrond nog goed herkenbaar. In het huishoudelijke onderhuis waren de knechts- en bodenkamers, een berging en de keuken. De keuken, slechts voorzien van licht vanaf de binnenplaats, had een grote schouw, servieskast, aanrecht en pomp. Onder het iets hoger gelegen achterhuis lag de provisiekelder. Op tuin-niveau bevonden zich daarboven een tuinkamer en een kleiner vertrek, mogelijk een dienkamer of personeelsvertrek. De bel-etage bevatte de belangrijkste ontvangst- en woonvertrekken, gelegen aan een monumentale gang. Langs de gang lagen in het voorhuis een voor- en binnenkamer. Deze hadden deuren in een hoek, schouwen, stucplafonds (de balklagen boven de plafonds zijn nooit beschilderd geweest en waren dus waarschijnlijk al bij de bouw in 1697–1698 uit het zicht) en waren met elkaar verbonden door en-suite deuren. In een hoek van de binnenkamer was een secrete

afgescheiden. De zaal was het pronkvertrek van het huis, verhoogd gelegen aan het eind van de gang over de volle breedte van het achterhuis, uitkijkend over de tuin. Terzijde van het bordes naar de zaal kreeg enigszins weggestopt het trappenhuis naar de eerste verdieping een plaats. Deze verdieping heeft een gang met twee zijkamers, een kleine voorkamer, een secrete en drie kamers in het achterhuis boven de zaal. De verdiepingen hierboven hadden het karakter van zolder en waren in 1918 nog in gebruik als 'zolder', 'achterzolder' en 'dienstbodenkamer'. De zolderverdiepingen waren niet verbonden met het trappenhuis maar bereikbaar langs secundaire, smalle steektrappen. In de kap van het voorhuis is een hijsrad bewaard. Tussen 1769 en 1771 vond een verbouwing plaats waarbij het achterhuis nieuw werd opgetrokken of ingrijpend verbouwd. De gang, de zaal en het trappenhuis (en mogelijk ook andere vertrekken) werden gemoderniseerd in Lodewijk xv-stijl (rococo) en vormen sindsdien het hoogtepunt van het interieur. De gang heeft marmeren vloerplaten, gelegd *à livre ouvert*, en een marmeren lambrisering. Het stucwerk in de nissen en het plafond is uitgevoerd in een lichte, late rococo. De kamers kregen deuren met een getoogde omlijsting en het trappenhuis gesneden balusters. De zaal in het achterhuis, toegankelijk door een dubbele schijndeur, werd gedecoreerd met stucwerk en betimmeringen en voorzien van behangselschilderingen door Jurriaan Andriessen (1742–1819).¹⁸ De opdrachtgever van de verbouwing, Jacob van Ghesel jr, was bekend met het werk van Andriessen. Deze had in 1768 de zaal in het huis van zijn vader aan de Keizersgracht verfraaid met geschilderde landschappen en zijn broer zou in 1786 ook volgen met een opdracht. De 29-jarige Andriessen stond in 1771 aan het begin van een productieve loopbaan. Zijn atelier zou zich vooral toeleggen op het maken van kamerbehangsels met landschappen en ornamenten. Het

Detail trappenhuis.

Gang op de bel-etage met marmeren vloer en lambrisering, stucwerk en bordestrap in rococostijl.

De zaal in het achterhuis met een blank eikenhouten wandbetimmering, stucplafond, consoletafel, penant- en schouwspiegel en marmeren schouwmantel in rococostijl. In de betimmeringen zijn behangelschilderingen en bovendeurstukken opgenomen van de hand van Jurriaan Andriessen, gesigneerd en gedateerd 1771.

merendeel van deze opdrachten was voor kamers in Amsterdamse huizen. De schilderijen in Herengracht 524 vormen een van de best bewaarde ensembles van Andriessens hand. Ook de decoratieve afwerking van de zaal is in originele staat en kleurstelling bewaard gebleven. Het ensemble van Andriessen omvat zes grote doeken, twee smalle doeken en twee bovendeurstukken. Samen vormen ze een arcadisch landschap met boomgroepen, vergezichten, waterpartijen, dansende en musicerende figuren, verwijzingen naar de jacht en een offerscene. Op twee bovendeurstukken staan drie putti tegen een landschappelijke achtergrond. Het rechter verbeeldt de getemde wellust. Van vier wandvakken zijn ontwerptekeningen bewaard gebleven.¹⁹

De zaal.

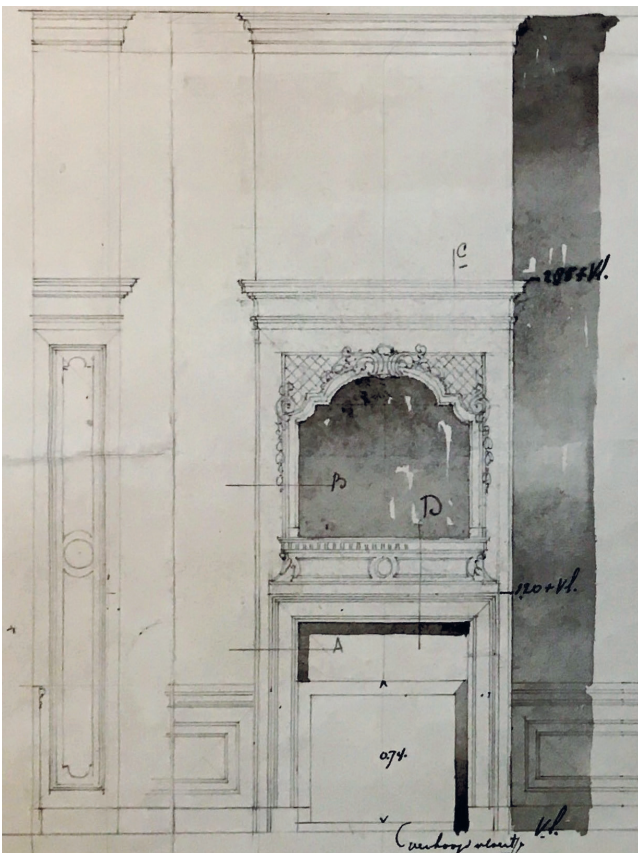
Twee grisailles in bruintinten met trofeeën en attributen die naar de zomer verwijzen, aan weerszijden van de vensters, worden niet aan Andriessen toegeschreven. Het wandvak schuin tegenover de schoorsteen draagt de signatuur J. Andriessen en de datering 1771. De schilderijen zijn opgenomen in een wandbetimmering van blank eikenhout, gedecoreerd met houtsnijwerk. Tegen de westelijke muur staat een schouw, bestaande uit een witmarmeren mantel en een eikenhouten boezem met gesneden spiegel. Vanuit de zaal is er door twee vensters uitzicht op de tuin, met tussen de ramen een penantspiegel en consoletafel. Het stuc- en houtsnijwerk van de zaal zijn uitgevoerd in late rococostijl, met speelse rocailles maar ook met strikjes en bloemguirlandes kenmerkend voor de overgang naar de Lodewijk xvi-stijl. Het stucplafond heeft een leeg middenveld en een versierde koof die bij de betimmering aansluit. In de zaal ligt een oude parketvloer. De indeling van het huis werd in 1918 op een aantal punten gewijzigd. Het interieur werd toen gemoderniseerd naar ontwerp van het architectenbureau Van Nieukerken en voorzien van meer comfort. De zaal werd ingericht als salon en de binnenkamer als biljartkamer met een door Van Nieukerken ontworpen schouwbetimmering in Lodewijk xiv-stijl. Er kwam een garderobe met wastafel en betegelde wc naast het trappenhuis. In het souterrain werd de keuken aangepast aan de eisen van de tijd. De tuinkamer werd verbouwd tot eetkamer met nieuwe ramen naar de tuin. Het vertrek daarnaast werd ingericht tot dienkamer met kasten en in de gang van het souterrain werd een van elders afkomstig 18de-eeuws marmeren fonteintje geplaatst. De kamers boven de zaal op de eerste verdieping voegde men samen tot een grote slaapkamer met een betimmering met kasten en een nieuw stucplafond. Er kwam een badkamer met bad en warmwatervoorziening. De kamers aan de voorzijde werden ingericht als logeerkamer met nieuwe plafonds tussen de balken. Secreten werden vervangen door moderne wc's en gasverlichting door elektrische verlichting. De tweede verdieping kreeg een nieuwe indeling met een grotere dienstbodenkamer. Oude bedsteden werden weggebroken. In 1931–1932 werd de lift aangelegd. Bureau Van Nieukerken ontwierp toen ook een nieuw tochtportaal in neorococostijl voor de vestibule. Een bijpassend bovenlicht voor de voordeur is niet uitgevoerd. Door verbouwingen sindsdien zijn de interieurs van Van Nieukerken nog slechts op enkele plaatsen herkenbaar.

Ontwerp van het tochtportaal in neorococostijl door M.A. van Nieukerken in 1932.

Ontwerp van een schouw in neo-Lodewijk xiv stijl voor de biljartkamer door M.A. van Nieukerken in 1918.

Lift uit 1931.

- 1 SA Amsterdam, toegangsnr. 1348, Archief Fundatie Van den Santheuvel en Fundatie Sobbe (1698–1991), inv.nr. 53 (eigendomspapieren Herengracht 524). Th.H. Lunsingh Scheurleer, 'Een Amsterdamse Zaal met wandschilderingen van Jurriaan Andriessen', in: *Bulletin van het Rijksmuseum* 1 (1953), p. 18–24. H. de la Fontaine Verwey, I.H. van Eeghen, G. Roosegaarde Bisschop en H.F. Wijnman, *Vier eeuwen Herengracht. Geveltekeningen van alle huizen aan de gracht, twee historische overzichten en de beschrijving van elk pand met zijn eigenaars en bewoners*, Amsterdam 1976, p. 588–589. I.H. van Eeghen, 'De Fundatie van den Santheuvel, Sobbe of tien vrouwen en een man', in: *Jaarboek Amstelodamum* 73 (1981), p. 115–154. E. den Braber en S. Kooij, *Een aanzienlijk kapitaal nuttig besteed. 100 jaar Fundatie Van den Santheuvel, Sobbe*, Amsterdam 2005.
- 2 SA Amsterdam, toegangsnr. 5039, Archief van de Thesaurieren Ordinaris, inv.nr. 556, fol. 233 (20 mei 1666). Volgens een contract gesloten tussen de eigenaren mochten er op de erven aan de Herengracht geen pakhuizen of stallen worden gebouwd.
- 3 SA Amsterdam, toegangsnr. 5039, Archief van de Thesaurieren Ordinaris, inv.nr. 556, fol. 245v (21 mei 1666).
- 4 De taxatie van de nieuw gebouwde huizen voor de verponding had pas in 1706 plaats, waarbij vermeld staat dat de percelen in 1702 'volbout' waren.
- 5 SA Amsterdam, toegangsnr. 5044, Archief van de Thesaurieren Extraordinaris, inv.nr. 235, fol. 33 (taxatiën der nieuwe gebouwen). Ook het koetshuis wordt vermeld als 'volbout' in 1702.
- 6 Het in opdracht van Thomas Boddens tussen 1698 en 1702 gebouwde 'pakhuis sijnde een stal en koetshuis' (Keizersgracht 639) is afgebeeld in het *Grachtenboek* van Caspar Philips uit 1768–1771. Het werd in 1883 verbouwd en op de verdiepingen tot woning ingericht in opdracht van J.J. Bredius. Het kreeg toen aan de tuinzijde, zichtbaar vanuit de tuin van Herengracht 524, een gevel in chaletstijl. Tot 1926 bleven Herengracht 524 en Keizersgracht 639 in dezelfde handen.
- 7 W.F.H. Oldewelt, *Kohier van de Personeele Quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742*, Amsterdam 1945, II, p. 190–191 (W58, verp.nr. 4429).
- 8 J. Bicker Raye, *Notitie van het merkwaardigste meyn bekend 1732–1772*, Amsterdam 1935, p. 332 (12 oktober 1768).
- 9 Eigendomspapieren Herengracht 524 (noot 1) en SA Amsterdam, toegangsnr. 5062, Archief van de Schepenen, inv.nr. 143, fol. 72v (kwijscheldingsregisters).
- 10 SA Amsterdam, toegangsnr. 5046, Archief van de Secretaris, inv.nr. 56, fol. 376–390 (registers van aangiften van de collaterale successie).
- 11 Eigendomspapieren Herengracht 524 (noot 1) en SA Amsterdam, toegangsnr. 5062, Archief van de Schepenen, inv.nr. 172, fol. 45 (kwijscheldingsregisters).
- 12 Notitie van Bredius over de secreten en het riool. Eigendomspapieren Herengracht 524 (noot 1).
- 13 Bestek, tekeningen en schilderbestek in HNI Rotterdam, Archief Van Nieukerken, inv.nr. 15–16 en 510.
- 14 Eigendomspapieren Herengracht 524 (noot 1).
- 15 SA Amsterdam, toegangsnr. 1348, Archief van de Fundatie Van den Santheuvel en Fundatie Sobbe (1698–1991), inv.nr. 57.
- 16 M. Fritz, 'Herengracht 524 Amsterdam. De voortzetting van een reeks verbouwingen', in: *Monumenten* 19 (1998), nr. 1/2, p. 27–29.
- 17 Eigendomspapieren Herengracht 524 (noot 1).
- 18 *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* 77 (1995), p. 8–9 en Fritz 1998.
- 19 R. Harmanni, *Jurriaan Andriessen (1742–1819)*, 'behangselschilder', [diss.] Leiden 2006, I, p. 193–194, II p. 327–328, III p. 472–473 en III p. 515.
- 20 SA Amsterdam, toegangsnr. 30463, Collectie Jurriaan Andriessen: behangselboek, inv.nr. 35, 76, 77 en 87. Harmanni 2006, III, p. 515 (T21a-d).